

Логвінова М.В. Правове становище прийомних батьків// Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матер. міжнар. наук. конф., присвяченої пам'яті Ю.С.Червоного (Одеса, 16 грудня 2011 року)/ Національн. ун-т «Одеська юрид. академія». –Одеса: Фенікс, 2011. – С.159-163.

Логвінова Марія Володимирівна

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ

Згідно з ч.3 ст. 24 Закону України від 26 квітня 2001 року «Про охорону дитинства» [1], положеннями глави 20-1 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [2], постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» [3] діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути влаштовані на виховання в прийомні сім'ї.

Прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання, від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 256-1 СК України). Прийомна сім'я складається з прийомних батьків та прийомних дітей.

Підставою виникнення прав та обов'язків прийомних батьків по відношенню до прийомних дітей є укладення договору між прийомними батьками та органом, який прийняв рішення про її утворення, про влаштування дитини на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї. Водночас положення типового договору про влаштування дитини на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї, затвердженого постановою КМУ від 26.04.2002 року, містять перелік виключно обов'язків прийомних батьків. Крім того, в п. 4 типового договору визначено, що за згодою сторін цей договір може бути доповнений іншими **зобов'язаннями** (виділено автором – М.Л.). Як бачимо, договір не містить положень, які б врегульовували права прийомних батьків.

Не розкриває питання комплексу прав, якими мають бути наділені прийомні батьки, й Положення про прийомну сім'ю. Так, пункти 14 – 17-1 Положення, які

об'єднані назвою «Прийомні батьки, їх **права** та **обов'язки**», містять перелік вимог, яким мають відповідати потенційні прийомні батьки та перелік документів, які повинні подати кандидати у прийомні батьки до органу, який утворює прийомну сім'ю. При цьому п. 17 Положення визначає, що прийомні батьки є законними представниками прийомних дітей та несуть персональну відповідальність за їх життя, здоров'я, фізичний і психічний розвиток.

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що жодної норми, яка б розкривала зміст прав та обов'язків прийомних батьків, Положення про прийомну сім'ю не містить.

Водночас питання обов'язків прийомних батьків частково висвітлено в ч. 2 ст.256-2 СК України. Відповідно до вказаної норми прийомні батьки несуть обов'язки по вихованню та розвитку дітей, передбачені статтею 150 СК України. Таким чином, ст. 150 СК України, якою визначено особисті немайнові обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, поширює свою дію й на прийомних батьків. Останні в свою чергу зобов'язані: 1) виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; 2) піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; 3) забезпечити здобуття прийомною дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя; 4) поважати дитину; 5) не допускати експлуатації прийомної дитини; 6) не допускати фізичних покарань дитини, а також застосування інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

При цьому регламентуючи особисті немайнові обов'язки прийомних батьків, СК України не розкриває загального обсягу прав останніх. Таке «упущення» законодавця дозволяє скористатися правилом аналогії закону та констатувати, що оскільки законодавець обов'язки прийомних батьків прирівнює до батьківських обов'язків по вихованню та розвитку дитини, то й комплекс особистих немайнових прав прийомних батьків відносно прийомних дітей можна визначати згідно зі статтями 151, 153, 154 СК України.

Висловлена вище позиція, на перший погляд, начебто підштовхує до думки, що закон у питанні особистих немайнових прав прирівнює прийомних батьків до правового статусу кровних батьків.

Проте такий висновок не узгоджується з ч.4 ст. 256-2 СК України та п. 17 Положення про прийомну сім'ю, відповідно до яких прийомні батьки є законними представниками прийомних дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники. З огляду на таке положення закону, можна зробити висновок, що прийомні батьки як законні представники прийомної дитини користуються правами та обов'язками опікуна або піклувальника. В такому контексті питання правового становища прийомних батьків має регулюватися не ст. 150 СК України, про що наголошується в ч.2 ст. 256-2, а ст. 249 СК України. При цьому ст. 249 СК України, на відміну від норм гл. 20-1 СК, Положення про прийомну сім'ю, чітко визначає права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини.

Безумовно, що висловлену думку можна піддати критиці, ґрунтуючись на теоретичних підходах до розуміння природи законного представництва. Автору цілком обґрунтовано можна зауважити, що наділяючи прийомних батьків повноваженнями законних представників на рівні з опікунами або піклувальниками, законодавець мав на увазі виключно права і обов'язки по захисту прав та законних інтересів прийомних дітей в контексті ч.4 ст. 67, ч. 3 ст. 69 Цивільного кодексу України [4], ст. 39 Цивільного процесуального кодексу України. [5]

Якщо зупинитися на останньому твердженні, то вбачається, що у питанні регулювання правового становища прийомних батьків законодавець займає позицію двоякості тлумачення. З однієї сторони, прийомні батьки як вихователі прирівняні до статусу рідних батьків. З іншої сторони, прийомні батьки як законні представники наділені повноваженнями опікунів або піклувальників. З огляду на зазначене виникає питання: чому законодавець штучно розмежовує становище прийомних батьків як вихователів і як законних представників? Зрештою, якщо в ч. 2 ст.256-2 СК України законодавець вбачає за необхідне особисті немайнові

обов'язки прийомних батьків прирівняти до обов'язків рідних батьків щодо виховання та розвитку дитини, тоді на прийомних батьків можна поширити дію ст.154 СК України. При цьому і в ч. 2 ст. 154 СК, і в ст. 39 ЦПК чітко визначено, що батьки виступають **законними представниками своїх дітей без спеціальних на те повноважень** (виділено автором – М.Л.).

На наш погляд, законодавчу невизначеність щодо правового статусу прийомних батьків слід вирішити на користь твердження про здійснення останніми прав та виконання обов'язків опікуна або піклувальника. Така позиція обумовлена характером відносин, що складаються між прийомними батьками і прийомними дітьми. Так, утворення прийомної сім'ї, як і встановлення опіки (піклування), має на меті забезпечення виховання, навчання і розвитку дитини, яка залишилась без батьківського піклування, та захисту її особистих і майнових прав та інтересів. Прийомні батьки, як і опікуни (піклувальники), не пов'язані зі своїм вихованцем аліментними та спадковими правовідносинами, що має місце у відносинах між батьками і дітьми. Крім того, в науковій літературі вже висловлювалася критика щодо беззастережного відсилання ч. 2 ст.256-2 СК до норм ст. 150 СК. Зокрема, ч. 5 ст 150 СК закріплює право прийомних батьків передати дітей на виховання іншим особам, у зв'язку з чим може зникнути мета створення прийомної сім'ї. [6, с.675]

Отже, підсумовуючи все вищевказане, пропонуємо:

- 1) частину 2 статті 256-2 виключити з Сімейного кодексу України;
- 2) частину 4 статті 256-2 СК України викласти в наступній редакції:
«Прийомні батьки по відношенню до прийомних дітей здійснюють права і виконують обов'язки опікуна або піклувальника».

Література:

1. Закон України „Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року // Урядовий кур'єр. – Орієнтир. – 6 червня 2001 року. – № 98.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Верховна Рада України. – К. : Атіка, 2002. – 80 с.

3. Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 18. – Ст. 926.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. – К.: Атіка, 2003.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // Голос України. – 18 травня 2004 року. - №89.

6. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / [О.О.Кармаза, В.О.Коцюба, О.М.Клименко та ін.] ; за заг. ред. С.Я.Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. – 1248 с.